

*Задирака Н. Ю.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ, ЩО НАЛЕЖАТЬ ДЕРЖАВІ В СТАТУТНИХ КАПІТАЛАХ ГОСПОДАРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Анотація. У статті розглядаються нові підходи до розуміння правового режиму корпоративних прав, що належать державі в статутних капіталах господарських організацій. Досліджуються інституційні та організаційні прояви таких корпоративних прав. Запропоновано нівелювати суперечливі аспекти реалізації правового режиму корпоративних прав, що належать державі в статутних капіталах господарських організацій.

Ключові слова: публічне майно, корпоративні права, правовий режим публічного майна, господарська організація, статутний капітал.

Постановка проблеми. Існування правового режиму корпоративних прав, що належать державі в статутних капіталах господарських організацій, зумовлене макро- й мікроекономічними аспектами публічного управління щодо майнових і немайнових прав суб'єктів публічної адміністрації в аспекті використання часток у статутному фонді як активів, спрямованих на одержання дивідендів та інших форм прибутку. У межах цього правового режиму відбувається суспільне відтворення, а також максимізація доходу кожного конкретного суб'єкта господарювання, частки в статутному капіталі яких входять до публічного майна, що належить державі. Зауважимо, що важливу регуляторну роль у цих процесах мають як нормативно-правові акти рівня закону за юридичною силою, так і локальні акти – статутні документи.

Мета статті – на підставі доктрини й судової практики сформулювати нові підходи до розуміння правового режиму корпоративних прав, що належать державі в статутних капіталах господарських організацій. Для успішного виходу України на світовий і європейський ринки як конкурентоспроможного учасника має сформуватись адміністративно-правовий базис з урахуванням тенденцій наднаціонального корпоративного права.

Виклад основного матеріалу. Говорячи більш докладно про правовий режим корпоративних прав, зазначимо, що нерідко мають місце судові спори, пов'язані з вимогами «визнати право власності на частку в статутному капіталі», а не суто «визнати корпоративні права» [1, с. 91]. Досить часто також трапляються спори щодо компенсаційного виміру реалізації правового режиму корпоративних прав, що належать державі в статутних капіталах господарських організацій. Як приклад можна навести позов Публічного акціонерного товариства «Український графіт» із вимогою визнати протиправними та скасувати накази Регіонального відділення Фонду державного майна України по Запорізькій області «Про затвердження акту розрахунку розміру компенсації» [2].

Водночас одними з найбільш поширених є адміністративні позови стосовно інституціональних та організаційних проявів правового режиму корпоративних прав, що належать державі в статутних капіталах господарських організацій. Наприклад, можна згадати позов Голови правління Приватного акціонерного товариства «Індар» до Міністерства охорони здоров'я України за участю третіх осіб без самостійних вимог на предмет спору (акціонерного товариства «Індар», державної акціонерної компанії «Укрмедпром», Кабінету Міністрів України) про визнання протиправним та скасування рішення про відсторонення від виконання повноважень у результаті проведення позачергових загальних зборів на підставі листа Міністерства охорони здоров'я України [3]. Істотну роль під час розгляду й вирішення таких спорів відіграє врахування таких факторів: суб'єктного складу органів публічної адміністрації, які реалізують публічне управління корпоративними правами; кількості останніх у частині відсотків від статутного капіталу відповідного публічного майна; порядку формування органів управління конкретною господарською організацією, корпоративні права в статутному капіталі якої належать державі. Зрозуміло, що найбільше значення має оцінка формального та змістового вимірів адміністративних актів, на підставі яких здійснюється публічне управління вказаними корпоративними правами в статутному капіталі.

З огляду на викладене важливо якомога більшою мірою нівелювати описані суперечливі аспекти реалізації правового режиму корпоративних прав, що належать державі в статутних капіталах господарських організацій. Для цього необхідно орієнтуватись на якісно-кількісні показники ефективності публічного управління в аспекті обсягу безпосередньої участі держави в корпоративних відносинах: на частку валового внутрішнього продукту в публічному секторі; на частку держави в частині валового нагромадження основного капіталу; на відсоток активів органів публічної адміністрації в матеріально-фінансових активах корпорацій; на питому вагу державних інвестицій в інноваційну, інфраструктурну та інші індустрії.

З огляду на наведене варто підтримати позицію О.М. Вінник щодо того, що на макrorівні необхідно забезпечити ефективність публічного управління задля гарантування суспільного відтворення, збільшення податкових надходжень у доходах бюджету за рахунок дивідендів та інших форм прибутку, а на мікрорівні – створити умови для максимізації вартості пакета акцій і збільшення форм прибутку, які отримує держава-«акціонер» під час здійснення публічного управління шляхом видання адміністративних актів [4, с. 83]. Отже, доцільно забезпечити баланс інтересів держави та суб'єктів приватного права як

учасників корпоративних відносин через лібералізацію й посилення диспозитивності регуляторних меж, диференційованість і мобільність публічного управління, гнучкість інструментів діяльності публічної адміністрації, збільшення інформаційної прозорості й відкритості, інноваційного виміру взаємодій між учасниками відносин із використання корпоративних прав, що належать державі в статутних капіталах господарських організацій.

До того ж, деталізуючи корпоративну об'єктну спрямованість публічного управління в межах реалізації відповідного правового режиму публічного майна, необхідно зробити акцент на інституціональному вимірі останнього. У цьому плані варто підтримати позицію В.І. Жабського щодо того, що ключовими суб'єктами зазначеного публічного управління є не лише уповноважені особи з використання корпоративних прав держави, а й вищий, центральні та спеціально уповноважені органи виконавчої влади, зокрема, зі спеціальним статусом: Кабінет Міністрів України, Фонд державного майна України як центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статутом, органи виконавчої влади, уповноважені урядом України [5, с. 19]. Однак із наведеного переліку органів наочно простежується недосконалість інституційної побудови системи суб'єктів публічного управління корпоративними правами, що належать державі в статутних капіталах господарських організацій.

Так, істотним інституційним недоліком правового режиму корпоративних прав, що належать державі в статутних капіталах господарських організацій, є суміщення функцій відомчої спрямованості. Ідеться про центральний рівень суб'єктів публічної адміністрації, у межах якого останні реалізують публічне управління корпоративними правами держави додатково до здійснення своєї основної компетенції. Відповідно, вказані другорядні повноваження з публічного управління є обтяжливими для таких суб'єктів публічної адміністрації, що призводить до погіршення якості результатів використання зазначеного публічного майна. Як приклад можна навести ситуацію, пов'язану з поточним станом здійснення повноважень Державним агентством України з управління державними корпоративними правами та майном, коли компетенція переходить до інших органів публічної адміністрації чи суб'єктів приватного права, переважно уособлених органом управління юридичними особами. Як пояснюють В.І. Борисова, О.Р. Кібенко, І.В. Спасиво-Фатєєва, значну негативну роль у цьому сенсі відіграє невизначеність формулювання поняття управління корпоративними правами держави, а також передача в управління прав із майна, а не прав на майно [6, с. 316–317].

Необхідно забезпечити адекватний функціональний вимір реалізації правового режиму корпоративних прав, що належать державі в статутних капіталах господарських організацій, шляхом перерозподілу компетенції. Запропонованого результату можна досягти, зокрема, шляхом делегування повноважень на конкурсній основі іншим суб'єктам публічного права, а також суб'єктам приватного права (холдинговим компаніям, менеджерам, організаціям управління активами тощо). Важливо при цьому, щоб розмір прибутку таких суб'єктів прямо пропорційно залежав від якості реалізації делегованих публічно-управлінських функцій у сфері використання корпоративних прав держави.

Фактично участь держави в органах господарських організацій (загальних зборах, спостережній раді, правлінні, реві-

зійній комісії) інституціоналізує разом з іншими учасниками корпорації її волю як юридичної особи, а загалом гарантує стабільне та прибуткове функціонування останньої [7, с. 142]. Механізм публічного управління такими корпоративними правами держави має засновуватись на ефективній взаємодії суб'єктів публічної адміністрації вищого та центрального рівнів із суб'єктами приватного права з урахуванням специфіки їх організаційно-правової форми, насамперед акціонерними товариствами з державною часткою в статутному фонді (капіталі). Водночас не виключені ситуації, коли держава в особі єдиного органу може безпосередньо в належний і дієвий спосіб здійснювати публічне управління корпоративними правами господарських організацій у межах різних секторів економіки.

Що стосується сутності корпоративних прав, що належать державі в статутних капіталах господарських організацій, то в межах реалізації відповідного правового режиму йдеться про участь суб'єктів публічної адміністрації в розподілі національних економічних активів. Зазначені корпоративні права мають стратегічне значення для забезпечення безпеки та розвитку економіки України, а також задоволення публічного інтересу держави й суспільства, соціальних потреб широких верств населення. На переконання А.Л. Свечкіної та І.В. Кравцової, правовий режим такого публічного майна переважно домінує для стратегічних галузей (військово-промислової, оборонної, у паливно-енергетичних комплексах), природних монополій (залізниць, сфери зв'язку, житлово-комунального господарства), соціальної сфери (охорони здоров'я, освіти, культури), науково-дослідної діяльності [8, с. 62]. До того ж такий державний корпоративний «портфель» наразі починає активно зменшуватись. Нерідко при цьому скорочення має місце за рахунок не лише дрібних чи низьколіквідних пакетів корпоративних прав, а й досить прибуткових господарських організацій. З метою збалансування описаного стану справ необхідно зважати на пріоритет правової природи корпоративних прав держави в господарських організаціях як прямо поіменованих об'єктів *sui generis*, на номінальну вартість і порядок публічного управління яких впливають їхні майнові й немайнові властивості, а також відсотково-дробовий вимір часток щодо загального розміру статутного капіталу.

Варто наголосити на тому, що нормативний аспект розуміння корпоративних прав держави в статутних капіталах господарських організацій представлений не на рівні закону. Так, у ч. 1 ст. 3 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» поняття «корпоративні права держави» позначає лише «корпоративні права, що належать державі в статутних капіталах господарських організацій» [9]. Навряд чи наведене формулювання можна вважати прийнятною дефініцією. У розділі II Основних концептуальних підходів до підвищення ефективності управління корпоративними правами держави, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2004 р. № 155, надається тлумачення вказаного терміна як права держави, частка якої визначається в статутному капіталі господарського товариства, що включає право на управління цим товариством, отримання частки його прибутку (дивідендів), активів у разі ліквідації відповідно до законодавства, а також інші права, передбачені законом та установчими документами [10].

З огляду на наведене поняття «корпоративні права держави» можна зробити висновок, що більш доцільно було б розглядати зазначені корпоративні права крізь призму не «участі в управ-

лінні», а реалізації органами публічної адміністрації права на участь у такому публічному управлінні крізь призму інвестиційної специфіки цього різновиду публічного майна. Фактично органи публічної адміністрації є субститутами корпоративних прав на оборотоздатний еквівалент (частку в статутному капіталі господарських організацій). Тому можемо повною мірою погодитися з доктринальною позицією про доцільність ідентифікації відповідних часток за номерами та реєстрацію прав на них у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців [1, с. 92].

Корпоративні права держави в статутному капіталі господарських організацій є комплексом повноважень щодо внесеного органами публічної адміністрації сумарного вкладу в аспекті похідних від статутного капіталу арифметичних показників (номінальної вартості, відсотків, дробів). Мається на увазі форма фіксації майнової та немайнової участі суб'єктів публічного й приватного права, представлена бухгалтерською величиною стосовно часток у межах корпоративних прав держави та оборотоздатним статутним капіталом господарських організацій як самостійного об'єкта прав *sui generis*, сформованого для задоволення публічного інтересу в частині підвищення національної інвестиційної привабливості та для досягнення інших цілей, зокрема облікових.

Висновки. У плані реалізації правового режиму корпоративних прав, що належать державі в статутних капіталах господарських організацій, можна говорити про його динамічний характер. В аспекті розвитку процедурного виміру останнього варто вказати на домінування «внутрішніх» інструментів діяльності публічної адміністрації, окрім традиційних нормативних та адміністративних актів, актів-дій та актів-планів. При цьому йдеться насамперед про симбіоз політико-правових та організаційно-господарських аспектів використання публічних корпоративних прав задля формування сприятливого інвестиційного клімату та підвищення оборотоздатності цього різновиду публічного майна на національному рівні.

Література:

1. Смітюх А.В. Щодо правової природи частки у статутному капіталі господарського товариства. *Правова держава*. 2015. № 19. С. 89–94.
2. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 14 квітня 2016 р. № К/800/32672/14. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/57255288>.
3. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 12 березня 2015 р. № К/800/53784/14. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/43407794>.
4. Вінник О.М. Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення. К.: Атіка, 2009. 252 с.

5. Жабський В.І. Корпоративні права держави як об'єкт корпоративних правовідносин. *Наше право*. 2013. № 10. С. 16–22.
6. Корпоративне управління: монографія / І.В. Спасибо-Фатєєва, О.Р. Кібенко, В.І. Борисова; за ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Х.: Право, 2007. 500 с.
7. Погрібний Д.І. Особливості реалізації державних корпоративних прав. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. 2010. № 3. С. 135–144.
8. Свечкіна А.Л., Кравцова І.В. Формування інноваційної стратегії управління корпоративними правами держави. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2010. № 684: Проблеми економіки та управління. С. 60–65.
9. Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21 вересня 2006 р. № 185-V (зі змінами й доповненнями станом на 7 березня 2018 р.) / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 46. С. 1502. Ст. 456.
10. Про затвердження Основних концептуальних підходів до підвищення ефективності управління корпоративними правами держави: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2004 р. № 155 (зі змінами й доповненнями станом на 8 серпня 2012р.) / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2004. № 6. Ст. 327.

Задирака Н. Ю. Подходы к пониманию правового режима корпоративных прав, которые принадлежат государству в уставных капиталах хозяйственных обществ

Аннотация. В статье рассматриваются новые подходы к пониманию правового режима корпоративных прав, которые принадлежат государству в уставных капиталах хозяйственных обществ. Исследуются институциональные и организационные проявления такого рода корпоративных прав. Предложено нивелировать спорные аспекты реализации правового режима корпоративных прав, которые принадлежат государству в уставных капиталах хозяйственных обществ.

Ключевые слова: публичное имущество, корпоративные права, правовой режим публичного имущества, хозяйственная организация, уставной капитал.

Zadyraka N. Approaches to understanding the legal regime of corporate rights owned by the state in the charter capitals of commercial partnerships

Summary. In the article new approaches to understanding the legal regime of corporate rights owned by the state in the charter capitals of commercial partnerships is devoted. The institutional and organizational disclosures of this kind of corporate rights are examined. It is proposed to level off contradictory aspects of realization of the legal regime of corporate rights owned by the state in the charter capitals of commercial partnerships.

Key words: public property, corporate rights, legal regime of public property, commercial partnership, charter capital.